Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

Беларускі Звон

Радыкальная часапісь, выходзіць 4 разы ў месяц.

Цана асобнага нумару 20 гр.

Адрэс Рэдакцыі і Адміністрацыі Вільня, Ліпоўка № 28.

Прыймо інтэрэсантаў ад 10 да 2 г. што-дня, апрача сьвятаў і нядзель.

ПАДПІСКА з дастаўкай да хаты: на 1 год — 6 зл., за паўгоду—3 зл., за 3 месяцы — 2 зл., за 1 месяц — 75 гр.

Год I. Вільня, 30 Сьнежня 1931 г. № 25

„ЦЭНТРАСАЮЗ“ і ЯГО ПРАЦА.

(Зьмест справаздачы прэзыдыуму на сэсіі Галоўнае Рады 27 сьнежня 1931 г.).

Чаму паўстаў „Цэнтрасаюз“?

Аб неабходнасьці існаваньня цэнтральнае беларускае грамадзкае арганізацыі, якая кіравала-бы нашым нацыянальным жыцьцём, асабліва-ж культурнай і эканамічнай працай беларусаў пад Польшчай, ня трэба шмат гаварыць: гэта ясна само сабой. Але асаблівая неабходнасьць стварэньня такое цэнтралі выявілася з магутнай сілай у той цяжкі і сумны для нас пэрыяд, які пачаўся пасьля зьліквідаваньня ўладамі Беларускае Сялянска-Работніцкае Грамады. Масы, якія ў сувязі з грамадаўскім рухам усюды пачалі варушыцца і арганізоўвацца, як нацыянальна-сьвядомая сіла, — раптам утрацілі сваіх павадыроў. І месца гэтых павадыроў, працаваўшых зусім яўна і адкрыта, заняла падпольная камуністычная арганізацыя, каторая зразу-ж пачала барацьбу з праявамі нацыянальнага усьведамленьня масаў і творчай культурна-нацыянальнай працай. Адзіны-ж даўнейшы агульна-нацыянальны цэнтр — Беларускі Нацыянальны Камітэт — раскалоўся яшчэ за часоў Грамады, і гэтую найпаважнейшую некалі беларускую грамадзкую ўстанову беларускія хадэкі, бясправна захапіўшы яе „фірму“, ператтварылі ў сваю партыйную экспозытуру. Дык ня дзіва, што ў беларускім грамадзянстве пачаўся разбод, пачался ідэйная анархія, у сувязі з якой масы, яшчэ так нядаўна гатовыя на найцяжэйшыя ахвяры дзеля беларускае справы, вярнуліся ізноў у стан ідэйнага і маральнага заняпаду, — так, як было да Грамады.

Задачы Цэнтрасаюзу.

Усё гэта і прымусіла тыя беларускія культурныя і гаспадарчыя арганізацыі і ўстановы, якія сваёй задачай лічаць *творчую працу дзеля падняцьця культурнага роўня і матэрыяльнага дабрабыту беларускіх масаў*, згуртавацца пад сьцягам *Цэнтрасаюзу*. Так паўстаў новы беларускі грамадзкі цэнтр, які зразу-ж распачаў акцыю абароны нашых культурных арганізацыяў і ўстановаў, каторым нанасіліся ўдары з рожных бакоў — і чужымі, і „сваімі“.

Акцыя за звальненьне грамадаўцаў.

Але — яшчэ перад фармальным стварэньнем Цэнтрасаюзу — група ініцыятараў яго распачала крокі ў тым кірунку, каб вярнуць грамадзянству жывыя беларускія сілы, адарваныя ад нашага жыцьця і працы суровым прыгаворам суда, які судзіў справу Грамады. Тварцы Цэнтрасаюзу дужа добра зразумелі, што падстава арганізацыі Грамады была нацыянальная, і толькі камуністычная партыя старалася пазбавіць яе гэтае падставы ды выкарыстаць дзеля сваіх пасітычных мэтаў, — дык і думалі яны, што выхад на волю павадыроў Грамады паложыць канец палітычнай спэкуляцыі на беларускай справе ды ўзмацуе наш культурны фронт. На жаль, усе стараньні вызваліць Грамаду з-за кратаў разьбіваліся аб няздольнасьць палітычна мысьліць у адных, ці аб сьвядомую правакацыю з боку другіх. Урэшце былі звольнены перад канцом адбываньня кары чатыры сябры Цэнтральнага Камітэту Грамады— Тарашкевіч, Мятла, Рак-Міхайлоўскі і Бурсэвіч — ды юрысконсульт арганізацыі Акіньчыц, далёкі ад ідэйнага кіраўніцтва Грамадою. Уся-ж шэрая маса грамадаўцаў, атрымаўшых па тры-чатыры гады катаржнае турмы, мусіла адбыць кару да канца.

Выбары ў Сойм.

Беспасярэдна пасьля свайго ўканстытуваньня, Цэнтрасаюз выступіў з другой акцыяй, меўшай, як і першая, характар палітычны. Справа ў тым, што ў канцы 1930 году мелі адбыцца новыя выбары ў Сойм і Сэнат. Ужо наперад было ведама, што выбары адбудуцца ў дужа непамысных для беларусаў варунках, — і арганізацыйны зьезд Цэнтрасаюзу загадаў сваёй нова-выбранай Галоўнай Радзе, каб яна выступіла перад беларускім грамадзянствам з прапазыцыяй утварэньня адзінага беларускага выбарнага фронту, як гэта было зроблена з такімі бліскучымі вынікамі ў 1922 годзе. На вялікі жаль, проці гэтага праекту рашуча выступілі і камуністы, і хадэкі, і да ўтварэньня адзінага выбарнага фронту не дайшло. І гэта, — ведама, побач з цэлым радам другіх прычын,—дало такі вынік, што з беларускіх выбарных сьпіскаў не прайшоў ніводзін дэпутат. Але трэба адзначыць, што маральная перамога дасталася Цэнтрасаюзу: на кандыдатаў яго было пададзена больш галасоў, чым на ўсе іншыя беларускія сьпіскі, хаця Цэнтрасаюз прыступіў да выбарнае акцыі бяз грошы й бяз арганізацыі. Тыя дванаццаць тысяч выбаршчыкаў-беларусаў, якія галасавалі за Цэнтрасаюз, ня гледзячы на пужаньне з рожных бакоў, — гэта ўжо запраўды сьведамыя сваіх абавязкаў перад сваім народам грамадзяне, гэта людзі, якія зразумелі, што ў сучасных варунках (—дый у ўсякіх іншых) без бясспыннае творчае працы, бяз творчае барацьбы — няма беларускага пытаньня наагул. І ў выясьненьні гэтага нашым масам—заслуга Цэнтрасаюзу і тае прэсы, якая разьвівае ягоную ідэалёгію.

Культурная праца.

Ураз-жа пасьля так сумна закончанае выбарнае акцыі Цэнтрасаюз прыступіў да закладаньня па вёсках бібліатэк-чытальняў, якіх у хуткім часе паўстала 16 — ня гледзячы на сталую нястачу грошы на гэту работу. Цэнтрасаюз-жа ўзяў на сябе выдаваньне гэтак неабходнае для нашага сялянства сельска-гаспадарчае часопісі п. н. „Саха“, вельмі добра рэдагаванае, якая выходзіць што-месяц. Быў зроблены пачатак наладжаньня лекцыяў на вёсцы; на жаль, і тут нястача матэрыяльных сродкаў не дала шырака разьвіць лекцыйнае акцыі,—тым балей, што тагачасны сэкрэтар Цэнтрасаюзу, „ведамы“ Акіньчыц, яўна сабатаваў кожнае культурнае пачынаньне Цэнтрасаюзу, а выдалены з апошняга—распачаў адкрыта акцыю, скіраваную на развал усіх культурна-асьветных установ і арганізацыяў, аб'яднаных у Цэнтрасаюзе.

Змаганьне за школы.

Асаблівую ўвагу Цэнтрасаюз зьвярнуў на справу беларускіх прыватных гімназіяў, існаваньне каторых было ўсьцяж пад паважнай пагрозай. Прост гэроічныя высілкі былі роблены дзеля ратаваньня Клецкае Гімназіі, якую адміністрацыйныя ўлады пастанавілі зьліквідаваць. На жаль, высілкі гэтыя сваей мэты не дапялі. Адначасна даводзілася бараніць існаваньне Віленскае ды Наваградзкае гімназіяў, якім уладамі была спынена дзяржаўная дапамога грашмі, а лічба этатаў з 6 зьменшана да 3 для кожнай. Характэрна, што ў найбольш рашучы мамэнт, калі Віленская гімназія трымалася толькі дзякуючы самаахвярнасьці беларускіх вучыцялёў, атрымліваючых меншыя пэнсіі, чым просты кур'ер ці стораж, — у гэты мамэнт прадстаўнікі хадэкаў у Бацькоўскім Камітэце патрабавалі аддаць гімназію ў рукі Акіньчыца; калі-ж вялізарная большасьць бацькоў на гэта ня прыстала, хадэкі адмовіліся ўвайсьці ў склад Бацькоўскага Камітэту і нічым не дапамаглі гімназіі, перакінуўшы цяжкі абавязак здабываньня грошы для гімназіі выключна на Цэнтрасаюз. І Цэнтрасаюз, як і раней, гэту цяжкую задачу выпаўняе.

Дапамога студэнтам.

Урэшце, Цэнтрасаюз, бачучы цяжкое матэрыяльнае палажэньне беларускіх студэнтаў, дабіўся дзяржаўнае дапамогі для Белар. Дабрадзейнага Т-ва на стыпэндыі для незаможнае студэнскае моладзі. На жаль, ад восені 1931 году дапамога гэтая аказалася спыненай. Студэнскі Саюз, бачучы гэта, зрабіў спробу дабіцца помачы ад хадэцкага „Нацкому“; але там, замест запраўднае дапамогі, студэнтаў пачалі карміць нячыстай „палітыкай“, пробуючы адначасна здабыць на гэту мэту грошы ад... аб'яднаных у Цэнтрасаюзе ўстаноў і арганізацыяў! Цэнтрасаюз на гэта, ясна, не пайшоў, а саматугам прыступіў да наладжаньня таннае сталоўкі для бяднейшых студэнтаў, якая і пачне сваю працу ў пачатку 1932 г.

Выдавецтва.

У пачатку-ж 1932 г. Цэнтрасаюз пастанавіў узнавіць лекцыйную акцыю на вёсцы і распачаць хоць у вузкіх межах выдавецкую працу. Апрача выданьня Цэнтрасаюзам Календара на 1932 год, намечана выдаваньне асобных кніжачак „Сялянскае бібліатэкі“ — сельска-гаспадарчага, грамадзкага і популярна-навуковага зьместу.

Выступленьні перад польскім грамадзянствам.

Ясна, што дзейнасьць Цэнтрасаюзу можа разьвіцца шырака толькі тады, калі адносіны дзяржаўных уладаў да беларускага пытаньня наагул будуць абаперты на пэўнай пазытыўнай праграме, якая гадзіла-бы слушныя імкненьні і патрэбы беларусаў з разумна панятымі інтарэсамі дзяржавы. Каб дабіцца выпрацоўкі гэткае ўрадавае праграмы, кіраўнікамі Цэнтрасаюзу быў праведзены цэлы рад гутарак і конфэрэнцыяў з прадстаўнікамі польскага грамадзянства і зроблены два выступленьні дэкляратыўнага характару. Апошняя — з даручэньня Цэнтрасаюзу — было зроблена грам. Р. Астроўскім. Найбольш поўна і ўсебакова гр. Астроўскі паставіў справу беларускіх патрэбаў і дамаганьняў у сваім рэфэраце, прачытаным у гэтак-званым „Klubie Społecznym“ у Вільні. Зьмест яго каротка тут падаем.

Чаго мы дамагаліся.

Адзначыўшы сумныя факты варожых да беларусаў адносінаў да-маёвых урадаў, выказаўшы ўсе балячкі беларускае людунасьці, гр. Астроўскі даказаў, што віной гэтаму ёсьць адсутнасьць пазытыўнае ўрадавае праграмы ў беларускім пытаньні, і трэбаваў выпрацоўкі яе. У аснову такое праграмы мусіць быць пакладзена *запраўднае прызнаньне за беларусамі права на разьвіцьцё сваей культуры і дапамога ў гэтым з дзяржаўнага скарбу*, бо-ж беларусы разам з усімі напаўняюць гэты скарб, плоцячы падаткі. Мусяць быць здаволены дамаганьні вёскі роднае школы ўсюды, дзе складаліся гэткія дэкларацыі, а ў першы чарод—на кожын павет павінна быць бездакладна адчынена прынамся адна добра пастаўленая беларуская сямігодка. Трэбуючы для беларускіх гімназіяў такое дзяржаўнае дапамогі, каб вучні не пачувалі сябе пакрыўджанымі, гр. Астроўскі востра выступіў проці зачыненьня ўладамі Клецкае гімназіі, дамагаючыся ў далейшым — прызнаньня беларускім вучыцялём урадавых кваліфікацыяў, трэбуючы беларусізацыі віленскае праваслаўнае духоўнае сэмінарыі, увядзеньня прадметаў беларусазнаўства ў каталіцкай сэмінарыі, заснаваньня катэдры беларусазнаўства пры віленскім унівэрсытэце і г. д. У галіне гаспадарчай — выставіў дамаганьне шырокага тасаваньня да беларускіх сялян падатковых ільготаў і ўсялякіх крэдытаў, сярод паўпу балючую справу асадніцтва і інш. У канцы адзначыў неабходнасьць зьмены адносінаў адміністрацыі да беларускіх сялян, у якіх, дзякуючы махінацыям розных палітычных правакатараў, урадоўцы бачаць часта „бальшавікоў“,—аздараўленьня адносінаў у самаўрадах і злучэньня ўсіх ваяводзтваў з беларускай людунасьцяй у адну адміністрацыйную адзінку, як зачатак аўтаномнае арганізацыі беларускіх зямель.

А выніку ня відаць...

Гэты рэфэрат выклікаў шмат гутарак і разважаньняў і быў паўтораны на рэгіональным зьезьдзе паслоў і сэнатараў Беспартыйнага Блёку супрацоўніцтва з урадам. На жаль, аб тым, каб урад прыступіў да выпрацоўкі гэткае пазытыўнае беларускае праграмы, да канца 1931 г. ня было чутно.

Перачытаўшы газэту — перадай другому.

Японска-Кітайскі канфлікт.

Ужо больш, як 5 тыдняў, як Рада Лігі „радзіць“ у справе зьліквідаваньня „канфлікту“ паміж Японіяй і Кітаем, а запраўды: крывавага нападу першай на другога, — але дагэтуль яшчэ неяк не дала рады з магутнай мілітарна Японіяй.

За гэты час, як гэта ні дзіўна, „сымпатыі“ Рады Лігі, ці прасьцей кажучы—кіруючых ёй вялікіх дзяржаваў, поруч з Амэрыкай, усьцяж перахіляюцца ў бок Японіі. Прычынаў гэтага зьявішча—шмат. Ліга Нацыяў як-быццам гневаецца на Кітай за тое, што той, ухіляючыся дагэтуль ад вайны з Японіяй і даверыўшы цалком свой лёс Лізе Нацыяў, тым самым толькі змушае яе выяўляць перад усім сьветам яе поўнае бясcільле... Лігу быццам страшэнна дражніць ужо „няўступлівасьць“ Кітаю, які цьвердзіць, што пойдзе на ўсялякія перагаворы дый уступкі толькі пасьля таго, як Ліга змусіць Японію ачысьціць ад сваіх войскаў кітайскую зямлю... Але гэтага якраз і ня хоча зрабіць Японія, якая яўна зацягівае перагаворы ў Лізе, каб мець час падрыхтаваць канчальны захват Манджурыі. У такіх варунках „праца“ Лігі толькі ашуківае пацярпеўшага ад гвалтоўніка сябру Лігі.

2 сьнежня Рада Лігі апрацавала канчатковы праект рэзолюцыі, якая трэбуе, каб Кітай (!) і Японія зрабілі ўсё, каб было магчымым у найбліжэйшым часе вывядзеньне японскіх войскаў з акупаванай кітайскай тэрыторыі. Рэзолюцыя кажа далей аб стварэньні „дасьледчай камісіі Далёкага Усходу“ (ня толькі адной Манджурыі — як і трэбавала Японія, дамагаючыся спыненьня байкоту японскіх тавараў у-ва ўсім Кітаі...). Камісія мае быць зложана з 5 сяброў, у тым ліку па адным прадстаўніку Кітаю і Японіі. Камісія мае мець права ў кожную хвіліну прадставіць Радзе свой даклад аб палажэньні на Усходзе — дзеля безадкладнага яго разгляду, калі сьцьвердзіць, што тая ці іншая з старонаў нарушыла сваё прырачэньне. Рэзолюцыя кажа ў канцы, што старшыня Рады мае права склікаць яе на новую надзвычайную сэсію, калі знойдзе ў гэтым патрэбу.

Кожны пункт рэзолюцыі мае „тлумачэньні“, ці ўвагі, даданыя яму старшынёй Рады Брыянам і зацьверджаныя Радай. У тлумачэньнях гэтых Брыян кажа, што Рада Лігі прыдае вялізарную вагу найхутчэйшаму вываду японскіх войскаў з кітайскай зямлі, але, з другога боку, кажа і аб неабходнасьці забясьпечаньня ў акупаванай японцамі Манджурыі ладу і парадку—проці шалеючага там паўсюдна бандытызму...

Далейшы ход дыплёматычных і ваенных падзеяў у японска-кітайскім конфлікце ідзе тым часам старым крывавым шляхам.

10 сьнежня японскі ўрад прыняў рэзолюцыю Рады. Дэлегат Японіі ў Лізе заявіў Радзе, што Японія трэбуе толькі прызнаньня права баравіць сваіх грамадзян і маемасьці ў Манджурыі ды дзеля таго ачышчаць край ад „бандытаў“... Ведама-ж „бандытам“ для Японіі зьяўляецца ўсякі, хто працівіцца загадам японскіх акупантаў.

12.XII японскі ўрад падаўся ў адстаўку. Прычына адстаўкі—незадаваленьне ўрадам з боку магутнай ваеннай партыі, якая трэбуе рашучых крокаў—захвату ўсей Манджурыі.

14.XII новы прэм'ер заявіў, што новы габінэт „будзе вясьці тую-ж палітыку, як і яго папярэднік, стараючыся з усіх сілаў забясьпечыць японскія інтарэсы ў Манджурыі“.

17.XII складзена „манджурская камісія“ Лігі Нацыяў — з прадстаўнікоў Францыі, Нямеччыны, Італіі, Амэрыкі і Англіі — пад старшынствам англійскага генэрала Літтона. Камісія мела „ў хуткім часе“ (?) выехаць на тэатр вайны, але калі яна даедзе, няведама.

17.XII—весткі з Токіо кажуць, што ў хуткім часе спэцыяльна скліканая новым урадам „конфэрэнцыя вялікіх князёў“ Японіі мае пастанавіць, а японскі імпэратар зацьвердзіць—прыняцьце пад высокую ахову Японіі „незалежнае манджурскае дзяржавы“... Японскія газэты пішуць, што з гэтым усім трэба пасьпяшыць, каб „сувэрэнныя ўлады новай дзяржавы“, прыняўшы гасьцінна „манджурскую камісію“ Лігі Нацыяў, не дапусьцілі яе аднак-жа да працы...

18.XII—рэгулярныя войскі кітайцаў поруч з атрадамі партызанаў перайшлі ў наступленьне ў раёне паўднёва-манджурскай чыгункі — проці слабейшых сілаў Японіі. На падмогу высланы японскія самалёты.

19.XII японскі ваенны міністар заявіў, што (ня гледзячы на пратэсты Амэрыкі і на японскае прырачэньне Лізе Нацыяў) японская армія „змушана“ заняць аружнай сілай Цінг-Чжоў (важны стратэгічны пункт Манджурыі), бо ў раёне паміж Цінг-Чжоў і паўднёва-мандж. чыгункай знаходзіцца звыш 100 тыс. кітайскіх войск, партызанаў і бандытаў, якія трэба „выпхнуць“ з краю...

18.XII ў Токіо аддана амэрыканская нота, якая рашуча напамінае японскаму ўраду аб трактаце 9 дзяржаў (аб непарушнасьці граніцаў і незалежнасьці Кітаю) і аб трактаце Кельлёга...

21.XII вестка з Масквы кажа, што японская армія распачала шырокае наступленьне—з мэтай заняцьця Цінг-Чжоў і ачышчэньня Манджурыі ад кітайскіх войскаў. Узяцьце Цінг-Чжоў прадбачана на 25.XII.

23.XII. Чанг-Кай-Шэк заявіў аб сваім выхадзе ў адстаўку, каб даць магчымасьць прымірыцца ды аб'яднацца ўсім крылам Куомінтангу дзеля арганізацыі нацыянальнай абароны ды аб'яднаньня Кітаю.

23.XII. У Мукдэне адбылася конфэрэнцыя „аўтаномных“ провінцыяў Манджурыі, якая абвясьціла незалежнасьць Манджурыі — у „саюзе“ з Японіяй...

23.XII японскі ваенны міністар заявіў, што заняцьце Цінг-Чжоў будзе... апошняй ваеннай опэрацыяй японскіх войскаў у Манджурыі. Пасьля гэтага Японія будзе толькі... ачышчаць край ад „бандытаў“ і рабіць у ім добры парадак. Войскі-ж японскія астануцца ў Манджурыі толькі датуль, пакуль гэтага будуць вымагаць... японскія інтарэсы ў Манджурыі (карацей кажучы: на век...).

23.XII. Нота амэрыканскага ўраду да Японіі кажа, што ў Амэрыцы заняцьце Цінг-Чжоў лічылася б „найбольш годным суму крокам японскай арміі“. У той-жа дзень японскі камандзір манджурскай арміі паслаў Чанг-Сульянгу ультыматум, трэбуючы аддаць яму бяз бою Цінг-Чжоў, пагражаючы інакш узяць яго з бою.

24.XII. Нанкінскі ўрад даў—замест Чанг-Су-Лянга—адказ японскаму камандзіру, адмовіўшыся аддаць яму Цінг-Чжоў ды дадаўшы, што ультыматум Японіі пярэчыць пастанове Лігі Нацыяў.

Працэс 57 словенскіх дзеячоў у рымскім „трыбунале“.

4 сьнежня начаўся ў Рыме вялікі працэс 57 словенцаў. Акт абвінавачаньня закідаў падсудным стварэньне змовы — у паразуменьні з нявыкрытымі агентамі суседняй дзяржавы — у мэтах адарваньня ад Італіі значнай часьці яе тэрыторыі, населенай словенцамі, і далучэньня яе да Югаславіі. У гэтых мэтах падсудныя „тварылі ваенныя арганізацыі, зьбіралі склады аружжа, падрыхтоўвалі аружнае паўстаньне, імкнучыся аднaчасна да правакаваньня вайны паміж Італіяй і Югаславіяй, і т. д. Падсудным далей закідалася: выдаваньне procідзяржаўных часопісаў, дакананьне тэрорыстычных актаў, практыкаваньне шпіёнства і д. т. п. Акт абвінавачаньня пералічае падрабязна рад гэтых актаў тэрору, дакананых у працягу 4 гадоў—пасьля таго, як у 1927 г. былі зачынены ўладай усе гэтыя арганізацыі, але процідзяржаўная акцыя італьянскіх словенцаў ня спынілася, а схавалася толькі за розныя быццам культурныя ўстановы. На чале ўсяго руху стаялі 2 студэнты: Рэеч і Енчыч.

Які знаёмы абраз... Сколькі ўжо такіх працэсаў—дакладна па тэй самай схэме — наглядалі мы за мінулыя гады пасьля вайны, калі новымі, праведзенымі мячом пераможцаў, граніцамі былі то там, то тут парэзаны—з іх нацыянальнымі тэрыторыямі — жывыя народы, прызнаныя пакульшто „недзяржаўнымі“, значыцца — і ня маючымі права на вольнае, самастойнае, чалавечае жыцьцё... Сколькі такіх працэсаў адбылося за гэтыя гады ў Эльзасе — нямецкае „меншасьці“, ў Югаславіі—баўгарскай і македонскай, у Літве—польскай, у Латвіі — беларускай і польскай, у Румыніі (—Бесарабіі)—украінскай і расейскай меншасьцяў, у Італіі—нямецкай у Тыролі і цяпер — словенскай у правінцыі Вэнэцыя-Джулія. Ня кажам ужо аб працэсах савецкіх дый аб тых, якія адбываліся на беларускай тэрыторыі...

І ўсюды—адна схэма. Усюды — з боку меншасьцяў — зразумелыя імкненьні ня зрываць сувязі з братамі, адрэзанымі ад іх дзяржаўнымі граніцамі, а перадусім—імкненьні да поўні культурна-нацыянальнага жыцьця на падставе волі і роўнасьці з валадарамі дзяржавы, з якой зьвязала іх доля. Усюды — з боку гэтых дзяржаваў — імкненьне забіць у гэтых „сваіх“ частках парэзаных ды падзеленых народаў пачуцьці іх нацыянальнага адзінства з закордоннымі братамі, спыніць паміж імі ўсялякую сувязь, усялякія зносіны, разглядаючы апошнія, як праступленьне, бачучы ўжо згары ў гэтым—і „змову“, і „шпіёнаж“, і „адарваньне“ і „далучэньне“... І ўсюды пэўне-ж для хутчэйшага разгрому ўсялякай сілы, надзеяў і веры ў будучыну сярод гэтых зьбянтэжаных меншасьцяў—у мэтах іх хутчэйшага „ператраўленьня“ новай дзяржавай—вялізарную ролю адыграла правакацыя, прытым блізу ўсюды — правакацыя з абодвух бакоў: з боку абедзьвюх дзяржаваў, паміж якімі падзелены на часткі гэтыя парэзаныя жыўцом народы. І мы ведаем, што слаўная Ліга, гэты шляхотны „абаронца“ ды „ахоўца“ ўсіх гэтых меншасьцяў даваў дапамогу толькі тым меншасьцям, якія мелі за сабой апору ў роднай ім па крыві вялікай дзяржаве. Рэшта меншасьцяў дагэтуль пакінена Лігай на волю лёсу дый на ласку тэй дзяржавы, у якую гэты лёс іх уключыў.

Працэс трываў 2 дні; у выніку — 16 падсудных асуджаны на заключэньне ў турму ад 2 да 20 гадоў. Рэшта—апраўдана з прычыны недаказанасьці віны. „Мяккасьць“ прысуду, неспадзяваная ў фашыстаўскім „судзе“, зрабіла сэнсацыю.

Палітычнае жыцьцё.

Польшча.

Новыя падаткі.

Узнавіўшы ў палове сьнежня сваю працу, парлямант — у прысьпешаным тэмпе—прыняў усе законапраекты ўраду, ўнесеныя яшчэ ў лістападзе, але адложаныя з прычыны адтэрмінаваньня на 30 дзён працы Сойму.

З пяцёх падаткавых праектаў ураду адзін толькі, зьмяняючы закон аб падатку ад абароту, дае палёгку падатніку; рэшта — 4 праекты — накладаюць на яго новыя цяжары. Але, як высьветлілася з дыскусіі, і новы закон аб падатку ад абароту, зьмяншаючы агульную суму падатку блізу напалову, перакладае значную частку яе з мацнейшых слаёў насяленьня на слабейшыя.

Новэля да кватэрнага („лёкалёвага“) падатку павялічывае яго разьмер з 8 прац. да 12 прац., выключаючы толькі кватэры меншыя, як 3-пакаёвыя. З гэтага падатку самаўрады будуць атрымліваць толькі 4 пр.; $5^{1}/_{2}$ пр. пойдзе на фонд разбудовы местаў (на будову новых дамоў) і $2^{1}/_{2}$ пр. прызначаны на кватэры для жаўнераў. Трэці закон падвышае падатак на ўласьнікаў нярухомасьцяў — з 7 да 12 прац., ад тае сумы, якую яны атрымліваюць ад кватэрантаў. Чацьвёрты закон накладае дадаткавы падатак на электрычнасьць—у разьмеры 10 пр. рахункаў за сьвятло—на карысьць беззработных. Урэшце, пяты закон накладае спэцыяльныя падаткі на нотарыусаў, судовых каморнікаў і гіпотэчных пісароў.

Як падае прэса, урад мае правясьці праз Сойм яшчэ рад іншых падаткаў на суму звыш 30 мільёнаў злот. Маюць быць падвышаны падаткі з віна і піва, з дрожджаў, падвышаны зборы „стэмплёвыя“, з вэксалёў і з цывільных судовых справаў.

Заграніцай.

Змаганьне Францыі з Нямеччынай—у справе адшкадаваньняў.

У швайцарскім месьце Базэлі засядае конфэрэнцыя фінансавых экспэртаў (знаўцаў), якая мае мэтай зноў дакладна вывучыць фінансавыя магчымасьці Нямеччыны, каб маючая сабрацца ў палове студня 1932 году новая конфэрэнцыя ў справе адшкадаваньняў магла вырашыць пытаньне: ці можа плаціць Нямеччына паводле пляну Юнга, ці сплаты маюць быць адтэрмінаваны, ці навет — скасаваны?

Ясна з гэтага, якая страшэнная палітычная барацьба ідзе за плячыма гэтых фаховых рэчазнаўцаў. Францыя цьвёрда стаіць на груньце нязьменнасьці пляну Юнга, згаджаючыся толькі на адклад сплаты, ці на прадоўжаньне т. зв. „мораторыуму“. Нямеччына стаіць на тым, што трэба ізноў пераглядзець грунтоўна ўвесь плян дый „вырашыць канчальна справу адшкадаваньняў“, што — паводле тлумачэньняў усей нямецкай прэсы—азначала-бы скасаваньне цалком усялякіх адшкадаваньняў, якіх нямецкі народ і ня можа, і ня хоча больш плаціць. Нямецкая прэса піша, быццам англійскія і італьянскія рэчазнаўцы так сама прыхіляюцца да нямецкіх пагляду. Францыя мае ў камісіі знаўцаў быццам большасьць галасоў, але галасы гэтыя больш „лёгкія“: бэльгійскія, югаслаўскія і т. д.

Камісія ў гэтым асноўным пытаньні ня здолела дайсьці да згоды. Апрацавана толькі формула, якая сьцьвярджае фактычны стан фінансавага палажэньня Нямеччыны, якое справядліва уповажняе яе да дамаганьня адтэрмінаваньня сплатаў.

Сільным ударам для нямецкіх надзеяў на поўнае скасаваньне адшкадаваньняў былі пастановы парляманту і сэнату Амэр. Злуч. Штатаў, адкідаючыя ўсялякія ўступкі ды палёгкі ў справе ваенных пазыкаў пераможцам, бо гэта, ведама, робіць блізу немагчымым скасаваньне нямецкіх адшкадаваньняў, з якіх значныя сумы ідуць якраз на пакрыцьцё гэтых саюзьніцкіх даўгоў Амэрыцы.

„Трактат аб ненападаньні“ між Францыяй і СССР.

Сэнсацыяй бягучага дня ў Эўропе зьяўляецца перадчасна апублікаваны адной з францускіх газэтаў быццам падпісаны прэлімінарна яшчэ 29 жніўня савецка-францускі „трактат аб узаемным ненападаньні“. Перегаворы аб трактаце вяліся ў вялікай таёмнасьці, дык ня дзіва, што апублікаваньне трактату выклікала сэнсацыю. Сярод францускай правіцы трактат выклікаў выбух абурэньня. Бо-ж § 4 яго абавязывае абедзьве стараны аднолькава ўстрымлівацца ад усялякай пропаганды ды агітацыі: СССР—ад проці-францускай, а Францыю—ад процісавецкай. Такім чынам, піша француская прэса, Францыя ня толькі будзе прымушана забараніць у сябе ўсялякую палітычную акцыю расейскай эміграцыі, але навет — высяліць усю яе найбольш актыўную частку з сваіх рубяжоў. „Ці не залішне далёка йдзе гатоўнасьць Францыі ў ахове крывавага савецкага ладу і руйнуючай увесь сьвет комуністычнай гаспадаркі

СССР"? — пытаецца адна з газэтаў. Іншая частка прэсы галоўны націск кладзе на гаспадарчы бок трактату, які падмуроўвае забойчы для суседніх гаспадарак савецкі дэмпінг, ці падрыўны экспорт (па нясумерна нізкіх цэнах). Іншыя газэты паказваюць на супярэчнасьць гэтага трактату з падставамі статуту Лігі Нацыяў, які прадбачыць супольную акцыю ўсіх сяброў Лігі проці гвалтаўніка — у разе нападу з яго боку на іх таварыша, а новы трактат — у выпадку нападу на адну старану — абавязвае другую захаваць нэйтралітэт. Усе гэтыя гарачыя ды вострыя водгукі з боку прэсы тым больш дзіўныя, што франц. міністэрства замежн. спраў афіцыяльна заявіла, што апублікаваны тэкст трактату пададзены ў прэсе „няправільна"...

Француская прэса дадае, што францускі ўрад ставіць варункам увагоду ў сілу савецка-французкага трактату — заключэньне такога-ж „гарантыйнага трактату" паміж СССР і Польшчай, што горача вітаецца польскай прэсай, як доказ „лёяльнасьці і прыязьні з боку саюзьніцы Польшчы — Францыі". Дык зразумела, што зараз-жа значна скранулася з мейсца акцыя польскай і савецкай дыплёматыі ў справе канчальнага падпісаньня такога зьместу трактату паміж абедзьвума суседамі на ўсходзе Эўропы. Польскі пасол у Маскве Патэк прыехаў у Варшаву. А ў прэсе зьявіліся весткі, быццам маскоўскі ўрад згадзіўся — аднычасна з падпісаньнем трактату з Польшчай — падпісаць такія-ж трактаты і з іншымі дзяржавамі „балтыцка-чорнаморскага кордону", не выключаючы навет Румыніі (?), з якой так сама быццам пачаліся форсаваныя перагаворы.

Гэтай сваей палітыкай Францыя выразна імкнецца прыцягнуць на свой бок саюзьніка Нямеччыны — СССР, каб пазбавіць Нямеччыну гэтае падпоры ў мамэнт рашучае барацьбы за ваенныя адшкадаваньні.

Характэрная заява Гандi.

У часе паваротнай падарожы правадыр індускіх незалежнікаў Гандi робіць у рожных местах заявы журналістам. У адной з такіх заяваў ён сказаў, што, ня гледзячы на правал конфэрэнцы з ангельцамі, ён усьцяж гатовы на компроміс. З свайго боку ён высоўвае адзін толькі варунак: Індыя павінна атрымаць волю. Гандi гатовы прыняць усякія прапазыцы з боку Англіі, але пад варункам, каб яны мелі на мэце — не толькі карысьць ангельцаў, але і дабро індускага народу. „Я ня маю асабістае ненавісьці да ангельцаў, ані да Англіі, — казаў ён.— Дык, калі ангельцы змусяць мяне да барацьбы, я пайду на барацьбу проці іх — не з ненавісьці да іх, але з любові да майго народу і да маей бацькаўшчыны, — так як бы зрабіў я, калі-б мяне змусілі да барацьбы з найдаражэйшымі для мяне крэўнякамі. Пры гэтым, навет у разгар самай гарачай барацьбы, я заўсёды гатовы спыніць яе дый пайсьці на компроміс і на супрацоўніцтва з ангельцамі, пакольki дазволяць на гэта гонар і пачуцьцё нацыянальнай павагі маей бацькаўшчыны"...

У другой прамове Гандi заявіў, што — як толькі ён прыедзе дамоў, дык, калі яго не арыштуюць адразу, ён зараз-жа зьвернецца асабіста да віца-караля (ангельскага) Індыі, у гутарцы з якім спробуе апошні раз дабіцца паразуменьня. Калі і з гэтага нічога ня выйдзе, тады ўжо ён з спакойным сумленьнем дасьць загад — узнавіць па ўсей лініі тактыку „пасыўнага спраціўленьня", „грамадзкай непаслухмянасьці ангельскім уладам" і „гандлёвага байкоту" Англіі.

толькі... назначана для вывазу — блізу задарма — заграніцу дзеля здабыцьця валюты... „Вас поясь сьпітым чаем. Цукру няма. Цытрыны няма".

Але найбольш мучыў культурнага ангельца гэны страшэнны смурод, ад якога ня можна знайсьці ратунку нідзе, ад якога ратуешся, толькі выехаўшы з радавага раю... Прычына гэтага смуроду — поўная адсутнасьць саніттарных варункаў, чысьціні, лазьняў, мыла... „Гасьпіцьніцы робяць уражаньне дамоў, гаспадары якіх памёрлі ці выехалі, а прыслуга раскрала ўсё дабро і перастала прыбіраць пакоі. А галоўнае — гэтае, што ад усіх тутака такі смурод, рукі, шыя, твар — пакрыты чорнай грязёй, што ад услугаў з боку гэтай прыслугі ня можна не адмовіцца"...

Кароткія Навіны.

— Існуючая ўжо звыш 10 гадоў украінская сельска-гаспадарчая акадэмія ў Падебрадах (у Чэха-Славакіі), якая выпусьціла ўжо каля 500 вучоных аграномаў, перажывае востры матэрыяльны крызіс — у зьвязку з агульным Крызісам у Чэха-Славакіі, урад якое спыняе падтрыманьне Акадэміі з дзяржаўнага скарбу. Таму рэктар Акадэміі зьвярнуўся да ўсяго ўкраінскага грамадзянства, а асабліва да ўкраінскай эміграцыі ў Амэрыцы з заклікам аб падтрыманьні важнай пляцоўкі нацыянальнай культуры.

— Сталін заявіў, што найвялікшым няшчасьцем для СССР было-б... паразуменьні між Англіяй і Нямеччынай. Бо-ж — у выніку такога паразуменьня, скіраванага проці Францыі, быў-б канчальна скасаваны ваенныя адшкадаваньні, а гэта хутка зьлiквідавала-б гаспадарчы крызіс у Эўропе, што з свайго боку надоўга аддажыла-б сусьветную рэволюцыю...

Каму што, а Сталіну нагавт патрэбны страшэнны крызіс, які морыць ды губіць мільёны людзей на ўсім сьвеце...

— Цэнтр. Камітэт Ком. Партыі СССР зацьвярдзіў бюджэт на 1932 г. у суме 21 мільярдаў рублёў, ці—на 4000 мільёнаў больш, як бюджэт папярэдняга году. Палова гэтае сумы прызначана на разбудову цяжкай прамысловасьці, асабліва мэталёвай. На сельскую гаспадарку, ці тачней: на калгасы ды радгасы — прызначаны 4 мільярды 300 мільен. На разбудову чыгунак і водных шляхоў, а такжа паветранага флёту — 3 мільярды 330 мільёнаў. Асобныя сумы ваеннага бюджэту не пададзена.

— У парыжскім месячніку, прысьвечаным ваенным справам, выдатны ген. японскай арміі Сато зьмясьціў сэнсацыйны артыкул, у якім кажа аб няўхільнасьці вайны паміж Японіяй і Злучннымі Штатамі Амэрыкі, якія не шануюць ані нацыянальнага гонару Японскага народу, ані палітычных і гаспадарчых інтарэсаў Японіі. „Да Злучаных Штатаў мы,— піша зусім адкрыта японскі генэрал,—можам адчуваць толькі ненавісьць". Японія, кажа ён далей, павінна мець поўную свабоду руху і працы на матэрыку Азіі". І толькі адна Амэрыка, якая цалком забараніла асяданьне японцаў у сябе, можа, а яшчэ і хоча будаваць барыкады для нашага паходу на вольныя землі Кітаю і Манголіі. Гэтая барацьба можа скончыцца толькі вайной. Не зьліквідаваўшы Японія вайны з вялізарнай Расеяй і з паўмільярдавым кітайскім народам, — ня спыніцца і перад вайной з багатай і магутнай Амэрыкай. Бо-ж іншага выхаду для Японіі, як бачыць яна, — няма.

— Савецкая прэса наказуе, быццам уплывы комунізму ў Кітаі ўсьцяж павялічваюцца. Савецкі лад існуе ў 5 провінцыях сярэдняга кітаю: Чунан, Чубэй, Чэнан, Чыянсі і Фуцыян. Улады гэтых провінцыяў маюць звыш 100-тысячную армію. На чарзе дня стаіць цяпер аб'яднаньне ўсіх гэтых провінцыяў пад адной уладай цэнтральнага ўраду.

Ведама-ж, захваты з боку Японіі — пры пасыўнасьці ды „надзеях на Лігу" з боку нанкінскага ўраду — спрыяюць пашырэньню гэтага „чырвона-вызваленчага" руху, які яшчэ нядаўна здабываў такія пасьпехі ў барацьбе за аб'яднаньне ды вызваленьне Кітаю з-пад панаваньня чужынцаў.

— Прэзыдэнтам Гішпанскай Рэспублікі выбраны Алькаля Заморра, які пасьля рэвалюцыі стаяў на чале яе ўраду.

С. С. С. Р.

Барацьба сялянства з урадам — за збожжа.

Як мы пісалі ўжо, на ўсім прасторы СССР ідзе страшэнная барацьба „скалгасаванага" ды „не-скалгасаванага" сялянства з савецкімі ўладамі—за сабранае збожжа. Улада прымае ўсе меры, каб адабраць блізу цалком увесь ураджай ад хлебароба, пакінуўшы яму толькі галодны „паёк едока", ды ня лічачыся навет з патрэбамі бягучых і будучых засеваў, але маючы на мэце толькі патрэбы арміі, мястовых работнікаў ды вывазу заграніцу. Вываз заграніцу адбываецца масова — за ўсякую цану, каб толькі здабыць на гвалт патрэбную для ўраду цьвёрдую валюту. Колькі траціць на гэткім вывазе (так званым „дэмпінгу") народная гаспадарка СССР, паказывае такі, напр., факт. Нядаўна Внешторг прадаў у Галяндыі партыю жыта ў паўтара бязмалага мільёна квінталяў — па бяечна таннай цане — значна ніжэй коштаў вырадукцыі (па 3,47 гол. флёрынаў за квінталь). Нямецкая кампанія, якая купіла гэтую партыю, праз кароткі час прадала гэтае жыта па 4.50 флёр. за квінталь, зарабіўшы на гэтым звыш паўтара мільёна фл.

Дык вось, у барацьбе за сваё, хаця і „скалгасаванае", збожжа сялянства хапаецца ўсялякіх спосабаў. Каб унемагчыміць давоз збожжа да станцыяў чыгункі, сяляне ня спыняюцца перад калечаньнем каней, ня куюць іх, ня кормяць, ад чаго ў некаторых мясцовасьцях (асабліва на Украіне) да 50 проц. каней паздыхала. У цэлым радзе калгасаў, як сьцьвердзілі сьледчыя камісіі, паламаны ці спалены ўсе калёсы...

Зразумела, што ўсё гэта страшэнна завастрае стасункі паміж уладамі і сялянствам. Кроўлівецца ракой, а калгасная гаспадарка трашчыць па ўсіх швах. У выніку такога стану рэчаў на Украіне, як сьцьверджана ўжо афіцыяльна, 40 пр. сёлетняга ўраджаю змарнавана бяз усякай карысьці—ані для дзяржавы, ані для хлебароба.

Скасаваньне самастойнасьці У. С. С. Р.

Пляновая акцыя Масквы ў напрамку скасаваньня ўсялякай самастойнасьці паасобных нацыянальных рэспублікаў СССР разьвіваецца ўсьцяж. „Новы курс" Сталіна трыумфуе па ўсей лініі. Чарговы рашучы ўдар атрымала Ком. Партыя Сав. Украіны, якая—на падставе пастановы расейскай ком. партыі — была „рэарганізавана". Генэральны сэкрэтарыят Ком. Партыі Украіны скасаваны. Усе украінцы паляцелі з кіруючых становішчаў партыі. Ня гледзячы на пратэсты з боку ўкраінскіх комуністаў, „палітычнае бюро" Усесаюзнай Ком. Партыі—з Сталінам на чале—зацьвярдзіла гэтую рэформу. Замест аўтаномнага Ген. Сэкрэтарыяту, створаны сэкрэтарыят організацыйны, якому дадзена задача зрабіць рашучую „чыстку" ў украінскай ком. партыі, выгнаўшы з яе ўсялякі „нацыяналістычны дух". Такім чынам—на чале украінскай ком. партыі— з вышэй паказанай мэтай — пастаўлены 6 сяброў гэтага сэкрэтарыяту, з якіх —4 ярыя расейцы (вялікарусы), 1 паляк і 1 украінец, які здолеў здабыць сабе давер Масквы тым, што выступіў, як галоўны пракурор, у ведамым працэсе 45 украінскіх вучоных і палітычных дзеячоў у Харкаве.

У выніку такой „рэарганізацыі" ад нядаўнай „дзяржаўнай самастойнасьці" Савецкай Украінскай Рэспублікі фактычна не засталося блізу нічога. Савецкая Украіна робіцца ізноў простай провінцыяй, ці „обласьцяй" тае-ж самай. Саюзу Сацыялістычных Савецкіх Рэспублік, падлягаючы цалком загадам Масквы.

Аб Савецкай Беларусі дык і казаць нават ня трэба: з ёй тое-ж было зроблена крыху раней...

Абразкі з жыцьця у СССР.

У Бэрлін прыехаў адзін з чужаземных дыплёматаў, які стала жыве ў Маскве. Аб жыцьці ў СССР ён расказаў, што яно зрабілася цяпер значна горшым. Характэрна, што тэй „роўнасьці" таварышоў, якой яшчэ нядаўна так хваліліся бальшавікі, — навет „роўнасьці" голых і галодных людзей, з якой неяк маральна лягчэй было мірыцца жыхаром „сацыялістычнай рэспублікі",—ужо больш няма. Усё выразьней высоўваецца няроўнасьць тых, хто мае грошы: для іх ёсьць усё. Але для аграмадных мас насяленьня няма найпатрабнейшых рэчаў.

Калісьці ў старажытным імпэратарскім Рыме народнай таўпе, каб стрымаць яе ад бунту, давалі „хлеба ды забавы" (у цырках). Бальшавіцкія гэрштэ сваіх замучаных рабоў не баяцца, дык і хлеба ім не даюць, але за тое „забавы" на галоднае бруха ў СССР — колькі хочаш! Тэатры (праўда, пераважна толькі ў сталіцах) — дасканалыя.

У канцы сваёй гутаркі дыплёмат дадаў, што ўсе яго знаёмыя расейцы прасілі, каб ім нічога ня пісалі іх знаёмыя ці крэўнякі з заграніцы, бо кожны ліст, атрыманы тамака з-за кордону, асабліва тым, хто мае якую службу, страшэнна цяжка адбіваецца на іх лёсе.

* * *

Карэспандэнт адной з ангельскіх газэтаў, вярнуўшыся нядаўна з СССР, так сама знайшоў, што агульнае палажэньне ў СССР значна пагоршылася за апошнія два гады. Асабліва дзівіў ангельца выгляд паўголых і галодных людзей на вуліцах. Мужчыны і жанчыны ходзяць блізу ў лахманох, абарваныя, як жабракі, ды нязносна сьмярдзяць. А гэта — таму, што з прычыны нястачы мыла аграмадная большасьць людзей у СССР ня мыецца зусім.

„Жывуць людзі, — піша ангельскі журналіст, — у немагчыма нездаровых варунках. Праз увесь шлях — ад Масквы да Баку (на Каўказе)—я не знайшоў нічога, аб чым мог бы сказаць: гэта добра". Ён шукаў мыла, але—„кавалка мыла ня можна знайсьці у Расеі". Дый не затым, што ў СССР яго няма: яно ёсьць, але

ХРОНІКА.

— **Сэсія Галоўнае Рады Цэнтрасаюзу.** 27-га сьнежня адбылася надзвычайная сэсія Галоўнае Рады Цэнтрасаюзу. Учасьце ў сэсіі прыняло звыш 20 дэлегатаў ад беларускіх культурна-асьветных і гаспадарчых арганізацыяў і ўстаноў, лічба якіх дасягае ў Цэнтрасаюзе цыфры 16.

Сход адчыніў Старшыня Цэнтрасаюзу грам. А. Трэпка, які зрабіў даклад аб дзеяльнасьці Цэнтрасаюзу ад самага яго заснаваньня (—зьмест дакладу надрукованы ў нас на 1-ай старонцы). Пасьля выслуханьня яго сабраньня аднагалосна—праз акламацыю—прыняла гэткую рэзалюцыю:

„Галоўная Рада Цэнтрасаюзу сцьвярджае, што лiквідацыя дзяржаўнымі ўладамі Беларускае Гімназіі ў Клецку, якая праіснавала 10 гадоў дзякуючы гэроічным высілкам вучыцельскага пэрсоналу і бацькоў вучняў, ня маючы ніскуль ніякага матэрыяльнага падтрыманьня,—ёсьць вялікім і цяжкім ударам беларускай культурна-нацыянальнай працы над Польшчай і выклікае ў беларускім грамадзянстве ўсіх кірункаў гарачы пратэст проці ўчыненае Беларускаму Народу непапраўнае крыўды".

Справаздачу гр. Трэпкі дапоўніў гр. Астроўскі фінансавай справаздачай Цэнтрасаюзу. У гэтай справе роля Цэнтрасаюзу выяўлялася пераважна ў здабываньні грошы для паасобных беларускіх культурных установ (перад усім для гімназіяў) і перадачы гэтых грошы паводле назначэньня. Пры гэтым гр. Астроўскі адзначыў, што ніводная іншая беларуская арганізацыя (ані Т-ва Б. Ш., ані хадэцкі „Інстытут Белар. Гаспадаркі і Культуры", ані хадэцкі „Нацком" і ягоны пасол Ярэміч) не далі ніводнага гроша на беларускія гімназіі, якімі апякуецца адзін толькі Цэнтрасаюз, узгадоўваючы гэтак кадры беларускае інтэлігенцыі (у тым ліку—і дзяцей хадэкаў).

У часе дыскусіі над справаздачамі дэлегаты адзначалі тыя недахопы ў працы Цэнтрасаюзу, якія трэба ўхіліць надалей. На першым месцы стаіць слабая інфармацыя правінцыі, пад той час, як хадэкі, камуністы і „дэфэнзыўныя" дзеячы ня спыняюцца ў шырэньні самае агіднае ілжы аб Цэнтрасаюзе, аб гімназіях і іншых культурных установах. Паміж іншым, была зроблена паралель паміж працай Цэнтрасаюзу і тых, хто ўсьцяж кажа на яго,—на тых, хто ўсіх

„Нацком“, ані „Інстытут“ ані іншыя арганізацыі ніякае пазытыўнае культурнае працы не вядуць, а ўсю сваю энэргію кіруюць на развальваньне таго, што робіцца Цэнтрасаюзам. Наадварот, Цэнтрасаюз робіць вялізарную культурную працу і стаіць на агульна-беларускім становішчы, абсолютова ўсіх—бяз розьніцы кірункаў і перакананьняў, а іншыя служаць толькі сваім вузка-партыйным мэтам. У канцы была ўнесена грам. Грышкевічам адпаведная рэзалюцыя, якая, сьцьвярджаючы вышэйсказанае і адзначаючы, што адзін толькі Цэнтрасаюз ніколі і нічым не стараўся шкодзіць варожым да яго культ. арганізацыям і ўстановам, дае Прэзыдыуму абсолюторыум.

Гр. Ільяшэвіч і Астроўскі выступілі з цэлым радам пажаданьняў адносна далейшае працы Цэнтрасаюзу, якія пастаноўлена прыняць і загадаць праводзіць у жыцьцё новаму Прэзыдыуму. Пасьля гэтага адбыліся выбары апошняга і рэвізыйнае камісіі.

За старшыню Цэнтрасаюзу ізноў выбраны аднагалосна праз аклямацыю гр. Антон Трэпка. У склад прэзыдыуму ўвайшлі: гр. гр. Астроўскі, Манкевіч, Крук, Пратасэвіч, Сіняўскі і Бартуль. У Рэвізыйную Камісію—Кароль, Глінскі, Сакалова.

— Агульны гадавы сход Беларускага Навуковага Т-ва, які быў вызначаны на 27 сьнежня, Урад і Рэвізыйная Камісія на супольнай нарадзе пастанавілі адлажыць на 9 студня у 12 гадзін. Прычынай гэтае пастановы было тое, што цэлы рад сяброў Т-ва, якія прымалі ўчасьце ў зацягнуўшымся пасяджаньні Цэнтрасаюзу, ня прыбылі на сход. Прагэставаў проці адкладу — з усім зразумелых прычын — адзін толькі Янка Станкевіч,—пад той час, як нават прыехаўшыя з Навагрудку і Варшавы сябры Т-ва трэбавалі адкладу сходу, даклярующы прыехаць другі раз.

— Ізноў кара сьмерці за шпіёнства. П. Прэзыдэнт Рэспублікі не скарыстаў з права ласкі адносна да Пракопа Маскалюка, які прысудам даразнага суду ў Навагрудку быў засуджаны на кару сьмерці праз павешаньне — за шпіёнства. Дык прысуд 22 сьнежня быў выкананы.

— Чаму толькі ў дзьвюх мовах? З прычыны адбыўшаеся 9 сьнежня агульнае перапісі ў м. Вільні былі расклееныя на вуліцах адозвы мясцовае сьпісовай камісіі толькі ў дзьвюх мовах — польскай і жыдоўскай. Як ведама, мясцовымі мовамі прызнаны языковымі законамі Грабскага-Тугутта таксама мовы беларуская і літоўская. Арт. 5 закону 31 ліпня 1924 г. кажа аб тым, што побач з польскім тэкстам афіцыяльных абвяшчэньняў і камунікатаў зьмяшчаецца тэкст і ў мовах мясцовых (аб жыдоўскай дык закон п. Грабскага навет забыўся цалком...).

Як ведама, у віленскім самаўрадзе — „для паху“—ёсьць толькі адзін беларус і адзін літвін, дык мястовая рада і мае цалком „вольную руку“, ня лічачыся з законам і карысьцяй насяленьня, у значнай меры беларускага і літоўскага.

—Водгук 25-леньця беларускае прасы за межамі краю. Чэскі журнал „Slovansky Přehled“ у лістападавым нумары сваім зьмясьціў статэйку пад назовам: „Чверць стагодзьдзя беларускае прэсы“. (Ад „Нашае Долі“ з 1906 г. да 1931 г.). Статэйка цікаўна тым, што падае зусім мала ведамыя факты адносна выпуску ў Цюрыху (ў Швайцарыі) ў 1870 г. рэволюцыйнае часопісі пад назовам „Грамадзкі Зговар“ (выйшаў адзін нумар); аднак, ёсьць і пэўныя нятрапнасьці, як да прыкладу паказаньне, што выдавецкая супалка „Загляне сонца і ў нашае ваконца“ закладзена была ў Пецярбурзе ў 1912 г., хаця запраўды яна заклалася на 6 гадоў раней (у 1906 г.). Але найбольш цікаўна тое, што статэйку напісаў... палян, грам. A. Orechowski. Няўжо-ж нашы беларусы заграніцай аказаліся настолькі няздольнымі ацаніць гістарычнае значэньне чверцьвяковага існаваньня беларускае прэсы, што мусіў напомніць аб гэтым культурнаму сьвету—палян з Варшавы?!

Сорам, грамадзяне!

— Недарэчнасьць „Віленскага Радыё“... У свагім часе на шпальтах нашае часопісі мы ўжо парушалі пытаньне аб тым, як трактуе „Віленскае Радыё“ беларускую „меншасьць“ у Польшчы (1.600.000 душ толькі паводле афіцыяльнай папяровай статыстыкі)! Мы да гэтага вартанца ня будзем. Зазначым, што выконвае яносваё заданьне на „Kresach“, г. з. асымілятарскую працу, — сумленна. Аднак, позытыўных вынікаў не дае і ня дасьць. Гэта перадусім таму, што—апрача Вільні да большых гарадоў на беларускай правінцыі — сяляністу радыё зусім няпраступна як сваей мовай, так і даражыней. Дык ня дзіва, што сяляне кажуць:—ці варта за фокстроты, танці ды незразумелыя лекцыі адаваць апошнія пуды бульбы ці збожжа?.

Здавалася-б, што можа хоць нешта скарыстоўвае беларуская інтэлігенцыя, якой мова прыступнейшая. Аднак, маючы ў большасьці дэдэктар, прыкуты да віленскае станцыі, і яна скарыстаць таксама нічога ня можа.

„Віленскае Радыё“ йдзе на прывязі Варшавы, а той час, які мае да дыспозыцыі, з прычыны няўдалага кіраўніцтва пры ўкладаньні праграмаў праз нейкага польскага літэратара п. Вітольда Гулевіча,—выкарыстоўвае блага. Не гаворым ужо аб тым, што ігнорецца ўсё краёвае-беларускае, бо натое яно і пастаўлена В. Р., як чыньнік польскае нацыянальнае прапаганды і асыміляцыі. Паважных лекцыяў амаль-што зусім няма, затое бія

ДАКУМЭНТЫ,

сцьвярджаючыя ганаровую дыскваліфікацыю пасла Фабіяна Ярэміча.

АДНАСТАРОНЬНІ ПРАТАКОЛ,

зложаны ў ганаровай справе паміж гр. Антонам Луцкевічам і гр. паслом Фабіянам Ярэмічам праз сэкундантаў гр. А. Луцкевіча.

Прычынай паўстаньня ганаровай справы паміж гр. Луцкевічам і гр. Ярэмічам была абраза гр. Луцкевіча праз гр. Ярэміча на сходзе Камісіі Стыпэндыяльнага Фонду для Беларускага Студэнцтва 6. 12. г. г. у памешканьні Беларускага Студэнцкага Саюзу.

Гр. Ярэміч, выступаючы супроць кампрамісовай рэзолюцыі, унесенай гр. Луцкевічам, паўтарыў тройчы з яўным жаданьнем нанясеньня абразы, што ён не падае рукі гр. Луцкевічу. Пачуўшы абразу, гр. Луцкевіч крыкнуў з месца, што і ён не падае рукі гр. Ярэмічу. На гэта гр. Ярэміч узвышэным тонам заявіў: „Гр. Луцкевіч ня варт таго, каб я меў падаваць яму рукі“, якія словы зьмяшчае ў сваім лісьце, аб якім гутарка ніжэй. Са словамі: „Вы мяне запрасілі на сход, каб абразіць!“ гр. Луцкевіч пакінуў сход.

Абраза гэта ёсьць тым глыбейшай, што яна зроблена гаспадаром сходу, сябрам Нацыянальнага Камітэту, склікаўшага гэты сход, на які асабістымі запросінамі быў пакліканы гр. Луцкевіч.

Трэба таксама падкрэсьліць, што асобай абражаючай быў пасол на Сойм.

8-га г. м. а 9-ай гадзіне зраньня мы, ніжэйпадпісаныя, зьявіліся ў кватэру гр. Ярэміча (Верхняя Калёнія каля Вільні, дом уласны) і былі ім прыняты. Мы патрэбавалі ад гр. Ярэміча даць сатысфакцыю гр. Луцкевічу і як спосаб яе запрапанавалі: або 1) напісаць пісьмо, перапрашаючае гр. Луцкевіча ў дастатачнай форме за нанесеную яму публічную абразу, са згодай апублікаваньня пісьма ў прэсе; або 2) перадаць справу ў Палюбоўны Суд (Трэцейскі Суд). Гр. Ярэміч, даведаўшыся, дзе можна застаць нас, абяцаўся прыслаць сваіх сэкундантаў або агулам даць адказ да 12 гадзіны 9-га г. м. Гр. Ярэміч пасьля афіцыяльных перагавораў запрапанаваў мэрыторычны разгляд справы, ад чаго мы адмовіліся і пакінулі яго кватэру.

9-га г. м. а 11 гадзіне ў памешканьне Віленскай Беларускай Гімназіі зьявіўся гр. Пазьняк Ян, які даручыў гр. Грышкевічу пісьмо гр. Ярэміча. У гэтым пісьме гр. Ярэміч, апісваючы ў сваім асьвятленьні інцыдэнт, адмаўляецца ў настуных словах даць гр. Луцкевічу сатысфакцыю: „...дадам, што, калі А. Луцкевіч міма гэтага ўсёжткі ліча сябе абражаным, я гатоў пайсьці з ім на суд чэсьці, але толькі пасьле таго, калі А. Луцкевіч ачысьціцца ад усіх тых закідаў якія яму зроблены ў беларускай прэсе“.

Дзеля вышэй сказанага сэкунданты гр. Луцкевіча знаходзяць, што гр. Ярэміч у наступных пунктах нарушыў правы і абавязкі ганаровага чалавека:

1) Ня прыслаў сваіх сэкундантаў, якія адны мелі права знасіцца з намі ў гэтай справе.

2) У пісьме дыскваліфікуе гонар гр. Луцкевіча, на што мае права толькі Суд Чэсьці, а не паасобная адзінка.

3) Гэтым самым, а таксама і формай ліста, ў часе ганаровай працэдуры пазваляе сабе паўторна абражаць нашага даверыцеля.

4) У пісьме адмаўляецца ад Суда Чэсьці, чаго нат“ не прадбачыць ніякая працэдура паміж людзьмі гонару.

Як падстава працэдуры прыняты намі „Kodeks postępowania honorowego“. Antoni Malatyński. 1932 г.

Прымаючы ўсё гэта пад увагу мы, ніжэй падпісаныя: Вінцэнты Грышкевіч (Вільня, Славянская 10/15) і Антон Трэпка (Вільня, Антокольская 54) сьцьвярдзілі, што ганаровая справа паміж гр. Луцкевічам і гр. Ярэмічам закончана на карысьць гонару гр. Луцкевіча.

Пратакол сьпісаны ў Вільні 10 сьнежня 1931 году ў памешканьні А. Трэпкі а 7-ай гадзіне ў. вечары

(—) Антон Трэпка. (—) Вінцэнты Грышкевіч.

АДНАСТАРОНЬНІ ПРАТАКОЛ,

зложаны сэкундантамі гр. А. Луцкевіча ў яго ганаровай справе з гр. Ф. Ярэмічам.

16-га сьнежня г. г. атрымана зваротнае пасьведчаньне № 940 з дня 10. XII. 1931 г. аб прыняцьці 13 г. м. гр. Ярэмічам зложанага намі „аднастаронь. няга пратаколу з дня 10 г. м.“.

Да сяняшняга дня сцёк тэрмін апратэставаньня гэтага пратаколу гр. Ярэмічам і пакліканьня нас, сэкундантаў гр. Луцкевіча, да ганаровага суду, які бы разгледзіў правільнасьць зложаньня пратаколу. Гр. Ярэміч не адгукнуўся на гэты пратакол, чым другі раз адмовіўся ад Суда чэсьці.

Дзеля гэтага:

1) ганаровая справа паміж гр. Антонам Луцкевічам і гр Фабіянам Ярэмічам канчальна вырашана на карысьць гр. Антона Луцкевіча.

2) гр. Луцкевіч атрымаў поўную сатысфакцыю, што гр. Ярэміч, двойчы алмовіўшыся ад права і абавязку ганаровага чалавека стаць перад ганаровым судом, здыскваліфікаваў свой гонар.

Гэты пратакол зложаны 16 га сьнежня 1931 г. а 10 гадзіне ў памешканьні гр. А. Трэпкі, Вільня, Антакольская вул. 54.

(—) В. Грышкевіч. (—) А. Трэпка.

конца фокстроты, танго, ды „ура-патрыётычныя“ фэльетоны, з яўнай нетолерантнасьцю рэлігійнай і нацыянальнай.

Каб ня быць галаслоўным, патрэбны факты. Мы ня будзем іх вышуківаць, падамо адзін з многіх—апошні. Ну, хоцьбы прыклад з фэльетону гэтага ж пана літэратара, В. Гулевіча, з дня 16. XII. 1931 г., калі ён, „лётаючы над Вільняй птушыным лётам“ (а гадзіне 7,25 ўвечары), захапляўся прыгожасьцямі Вільні.

Паводле слоў прэлегента, уся прыгожасьць Вільні палягала і палягае выключна на архітэктурнай вартасьці каталіцкіх касьцёлаў (і толькі!). Усе праваслаўныя храмы (паводле суб'ектыўнага пераканаьня прэлегента) гэта нягустоўныя, цёмныя плямы і барадаўкі Вільні, якія разам з расейскімі пабудоўкамі, псуюць від места. Мала таго, гэты літэратар даходзіць да такіх абсурдаў, што лятуцьць і голасна разважае аб адшуканьні сродкаў для зьнішчэньня гэтых „цёмных плямаў“ (цікава, якім спосабам? Так, як у Варшаве нішчылася „пляма“ ў 1923 годзе, ці як таньцам таму назад у Маскве?).

Для нас, беларусаў, як для каталікоў, так і праваслаўных, у Вільні ёсьць многа „гістарычных плямаў“, але прыгожасьць места хочам бачыць якраз у сынтэзе рымскага каталіцкага захаду і праваслаўнага бізантыйскага ўсходу. Гэты сынтэз якраз бачны ня толькі ў архітэктуры храмаў каталіцкіх і праваслаўных, будынках, конструкцыі вуліцаў, але і ў толеранцыі нацыянальнай і рэлігійнай жыхароў ды ў многіх іншых праявах. Трэба думаць, што кожны об'ектыўна думаючы обсэрватар якраз гэты архітэктурны сынтэз усходу і захаду заакцэптуе. Нашае беларускае становішча падпіраюць спасьціргі чужынцаў, запісаныя ў заграніцьных часопісях і кніжках пасьля агледзінаў Вільні (—хоць-бы напр. уражаньні славянскіх географаў некалькі гадоў таму назад). Але на гэта патрэбны шырэйшы пагляд, якога няма у кіраўніка віленскага радыё, — патрэбна лаваць голас не адным толькі „панам палажэньня“ — палякам. Беларус-радыёаматар.

Корэспондэнцыі.

Як у нас сьпісвалі.

(В. Лаўрыновічы, Ваўкавыск. пав.)

У нашай вясковіцы сьпіс насяленьня адбываўся гэтак.

Чытаючы заклікі газэты нашае, і нашы беларусы запісаліся на сьпішчыкаў. Іх усіх зьбіралі разам з палякамі і давалі інструкцыі, як трэба рабіць сьпіс, а пасьля чагосьці асобна зьбіраліся сьпішчыкі-палякі. Аб чым там яны гаварылі, мы не даведаліся. Як прыйшоў дзень сьпісаньня, дык беларускіх сьпішчыкаў пакіравалі туды, дзе жывуць палякі, а палякоў—дык да беларускіх вёсак. І вось якія былі абразкі. Прыходзе вучыцельніца полька і запісвае, як належыцца; але, як дайшла да запісу „роднай мова“, дык вучыцельніца і кажа: „Ja wiem, że tu wy wszyscy białorusini i możecie pobiałorusku, więc nie będę pisała mowy tego, a wpiszę wszystkim odrazu w doma“. З тым і пайшла, ня ўпісаўшы роднае мовы. А пасьля пайшлі у нас чуткі, што ўсім упісана родная мова польская. Аднак, людзі ў нас ад справы Грамады гэтак запужаны, што ніхто не адважыўся пайсьці да вучыцельні праверыць запісы. З суседняе вёскі хлопцы зьмаўляліся зрабіць гэтак, але які быў вынік, ня ведама. **Ш.**

Дзяцей пісалі на палякоў!

(В. Кавалькі, Леонпольск. гм., Браслаўск. пав.).

10-га сьнежня 1931 году ў нас адбыўся сьпіс насяленьня і будынкаў. Мы ўсе беларусы цьвердзілі сьпісоваму камісару, што роднай мовай для нас і нашых дзяцей ёсьць мова беларуская, але камісар усё роўна дзяцям пісаў мову польскую. Мы не хацелі падпісвацца, кажучы, што хочам і дзяцям нашым запісаць мову беларускую; але камісар на гэта не зважаў і напісаў для дзяцей мову польскую, кажучы, што трэба дзяцям пісаць мову польскую, як школьную. Калі-ж мы далей сталі на сваім і не хацелі падпісавацца, дык пачаў страшыць пратаколам і прымусіў падпісацца.

Ці мя можна ў гэтай справе пажаліцца і каму?

Ямчэ ўсе беларусы ў нас хочуць, каб на наступны год была ў нас школа ў нашай беларускай мове, як родная. Ці можна гэта зрабіць і як і куды трэба зьвярнуцца ў гэтай справе? **М.**

Рэдактар-выдавец: М. СІНЯЎСКІ. Друкарня Я. Левіна, Вільня, Нямецкая вул. 22